

ASPECTE CULTURAL-CIVILIZAȚIONALE ALE RELAȚIILOR REPUBLICA MOLDOVA – ROMÂNIA: CONTEXT REGIONAL DIN PERSPECTIVA INTEGRĂRII EUROPENE³

Grigore VASILESCU

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale, Centrul de Studii Europene

Doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, profesor Jean Monnet în integrare politică europeană

The article analyses cultural and civilizational aspects of relations between the Republic of Moldova and Romania. The author studies the subject in regional context from European integration perspective. It is explained that the approached issue is very important from different perspectives, such as historic and identity perspectives, political, economic and commercial ones. Author states that cultural and civilizational aspects of relations between the Republic of Moldova and Romania are the base of the common identity, spiritual unity of nation regardless of different visions, political and geopolitical positions, and debates about the vector of development of the Republic of Moldova. Also, the author analyses the Europeanity of the Republic of Moldova in the common context of Romanian culture and spirituality. Speaking about the European integration of the Moldova and regional unity between the Republic of Moldova and Romania, the author underlines the return of Moldova to the family of European States from both, geographical and historic meanings. In this context, the author tries to answer if the Moldova's way to European Union is with or without Romania, especially because of the East / West orientations in the country and at the moment new appeared "Pro-Europa" and "Pro-Moldova" approaches.

Introducere

Tematica relațiilor dintre Republica Moldova și România este deosebit de importantă și actuală din mai multe puncte de vedere, mai multe considerente și mai multe aspecte: istorico-identitare, politice, economice, comerciale. Aspectele cultural-civilizaționale ale relațiilor Republica Moldova – România ocupă un loc aparte în toată această tematică dat fiind că anume cultura, afinitățile civili-

³ Varianta inițială a acestei lucrări a fost prezentată în cadrul Seminarelor Jean Monnet în integrare europeană ce au avut loc între anii 2010-2012, organizate la Centrul de Studii Europene a USM în parteneriat cu Centrul de Studii Europene, Centrul de Excelență Jean Monnet, Universitatea A.I. Cuza, Iași, România.

zaționale atât istorice, cât și contemporane sunt acelea care au stat la bază, au cimentat și continuă să coaguleze apartenența, identitatea comună, unitatea spirituală de neam necătând la diferitele atitudini, poziționări politice, geopolitice, diferite dezbateri și discuții privind perspectivele, vectorul de dezvoltare a Republicii Moldova etc. Aceste aspecte capătă o semnificație și importanță și mai mare mai ales atât în contextul regional în care ne aflăm sau în care se află Republica Moldova și România în prezent, cât și în contextul proceselor europene contemporane, cele de integrare și unificare în primul rând. Sigur că tematică la care ne referim este destul de vastă, aspectele cultural-civilizaționale ale relațiilor Republica Moldova – România fiind multiple. Din acestea în articol vor fi examinate doar unele și anume: cultură, civilizație, spiritualitate comună românească de-a lungul secolelor în context european; România – Republica Moldova: unitate europeană de valori, tradiții, aspirații; unele probleme actuale comune moldo-românești de integrare culturală europeană. Pe parcursul examinării, tangențial se va atrage atenția și la alte momente ale tematicii supuse abordării, dar de bază vor fi cele anunțate mai sus.

Câteva considerații și precizări preliminare

Mai întâi despre **felul de abordare** pe care am ales-o. Examinarea problemelor și aspectelor anunțate pentru această lucrare poate fi diferită desigur. Cea pe care am ales-o este una nu parțială, să spunem doar istorică, politică sau economică etc., ci una mai integră, mai cuprinzătoare, mai generală, deci într-un fel mai **conceptuală**, filosofică, dacă se poate spune.

Acum, **de ce totuși am ales pentru examinare aspectele cultural-civilizaționale** ale relațiilor Republica Moldova – România? Vom atrage aici atenția la câteva explicații. Una din cele mai mari și mai esențiale este faptul că la general vorbind, în context regional, dar și continental, Europa (din care facem parte și noi, România și Republica Moldova) conceptual poate fi înțeleasă, explicată, definită până la urmă prin cultură. Tot prin cultură se definesc și noțiunile de conștiință europeană, mentalitate, apartenență, identitate europeană fără de care construcția europeană, procesele de integrare și unificare sunt foarte dificile, dacă nu și imposibile. Europa, așa cum au demonstrat-o mai mulți autori, inclusiv cercetătorul român Andrei Marga în capitolul „Europa și specificul european” din vestita lucrare „Filosofia unificării europene”, este nu atât o economie, o politică sau altceva, ci în primul rând o cultură, un cerc cultural, o unitate spirituală, înainte de a fi o unitate de alt ordin [1, p.31]. Da, este adevărat că procesul de integrare europeană, potrivit și cunoscutei metode Jean Monnet, a început cu integrarea economică, pentru aceasta avându-se motive foarte serioase, trecându-se și la integrarea politică. Dar integrarea europeană ajunge și trebuie să ajungă și la integrarea culturală, la cultura europeană. Anume aici, în acest domeniu vor fi cele mai interesante, dar și acela mai mari probleme, cele

mai mari provocări, legată și de marea diversitate culturală europeană. Anume despre această cea mai mare provocare a proceselor de integrare și unificare europeană scria autorul român Mircea Malița în lucrarea sa „Zece mii de culturi, o singură civilizație”. Provocarea majoră la care va trebui să facă față Uniunea Europeană, menționează autorul făcând referință și la cercetătorul Jean-Marie Domenach, este tensiunea dintre „Europa economică” și „Europa culturală”. Prima poate avea succes în competiția globalizării - și aceasta este miza ei geopolitică, - dar a doua se va confrunta mereu cu logica identității și diferențierii. Europa comunitară, continuă autorul, pare a fi obsedată doar de unificare pe temeiul bunurilor și valorilor instrumentale, utilitare, deci, civilizaționale, ignorând planul cultural în care relația identitate – integrare este atât de tensionată. Principala sfidare la adresa Uniunii Europene va veni, așadar, din partea identităților culturale [2, p.58]. Nimeni, conchide autorul, nu poate răspunde acum în mod univoc la întrebarea despre modul în care se va articula funcțional și practic un spațiu economic și monetar unificat, cu diferențele de cultură și mentalitate ce alimentează identitățile naționale. Posibil că aceasta ar fi cea mai mare sfidare și cea mai dificilă provocare pentru soarta istorică a proceselor de unificare europeană. În acest context două întrebări sunt extraordinar de principiale: 1. Dacă poate avea viabilitate o Europă integrată la nivel economic, monetar și eventual politic, dar diferențiată interior de structuri culturale naționale? 2. Dacă pot în genere supraviețui diferențele culturale sub cupola unificării economice, financiare și monetare? [2]. Da, sunt întrebări foarte principiale, dar și deosebit de complicate, la care încă nu sunt răspunsuri clare cel puțin din punct de vedere practic. Experiența fostei Uniuni Sovietice a dat până ce răspunsuri negative la aceste întrebări. La nivelul nostru regional, la nivelul acestui spațiu România – Republica Moldova, trebuie să căutăm și să avem răspunsuri clare la aceste și alte întrebări ce țin de aspectele regionale cultural-civilizaționale.

Aspectele cultural-civilizaționale la care ne referim sunt actuale și importante și din motivul că din acele elemente care construiesc o identitate, națională în cazul de față, cele ale culturii, legate nu doar de limba vorbită, sunt de o semnificație deosebită! Vorbim aici de o cultură comună inclusiv și într-un sens antropologic, nu doar din punct de vedere al creațiilor, vorbim și de valori comune, inclusiv și ca mecanisme de interpretare a realității, ca repere axiologice, vorbim și de tradiții culturale, obiceiuri etc. Problema care necesită examinare este ce avem din toate acestea enumerate în comun, ce trebuie să păstrăm, cu ce vom merge noi împreună, cei din România și Republica Moldova, în Europa sau cu ce ne vom prezenta. Este vorba aici și de o ecologie culturală despre care prea puțin se vorbește la noi. Mai mult se atrage atenția la probleme de mediu ambient, de diferite poluări, emisii în atmosferă etc., pe când poluările au componente și aspecte culturale la care puțin se face referință.

La constatări și precizări preliminare am atrage atenția și la **problema regionalismelor**, mai ales că problema anunțată în titlul lucrării o examinăm în context regional. Regionalismele se referă la dezvoltările regionale, sunt mai mult niște concepte, dar și practici, proiecte economice, poate și politice într-o anumită măsură. Sunt și pot fi regionalismele și proiecte culturale? Avem regionalisme de acest fel? Este o întrebare. Probabil că putem vorbi de așa regionalisme culturale odată ce avem o așa mare diversitate culturală europeană, odată ce avem atâtea Europe în Europa, despre care vorbesc mai mulți autori [3, p.4] și odată ce există și această Europă a regiunilor. Îl vom cita aici pe autorul român Ștefan Aug. Doinaș, care în studiul „În căutarea Europei” nota: „La întrebarea de bun-simț, pusă nu numai o singură dată: „Câte Europe există în Europa?”, s-a răspuns printr-o propoziție la fel de comună: Nu poate exista decât o Europă a diferențelor, expresie care-i satisface atât pe susținătorii identităților culturale, atenți la valori integratoare, cât și pe partizanii suzeranităților statale, mult mai preocupați de identitățile etnice. Și unii, și alții își dau seama că viitorul Europei depinde de cristalizarea unei *conștiințe europene* care, la rândul ei, implică o radicală transformare a mentalităților. Din păcate, diferențele regionale sunt încă în vigoare, iar epitelele cu iz istoric și geografic – cum ar fi: bizantin, balcanic etc. – capătă în gura tuturor diverse sensuri, peiorative sau laudative. Fiecare popor din Europa posedă un *ego* aproape autarhic, sensibilizat de o adevărată alergie în fața lui *alter*” [3, p.17]. Aceleași idei susține și Alexandru Duțu în compartimentul „Câte Europe sunt în Europa?” din valoroasa lucrare „Idea de Europa și evoluția conștiinței europene”, unde autorul arată că Europa s-a individualizat nu în raport cu alte continente, ci anume în raport cu regiunile geografice, politice, profesionale [4, pp.45-63]. Într-adevăr, regionalismele în Europa de rând cu alte diversități sunt destul de multe și foarte diverse, importante din punctul de vedere al identităților, individualizărilor cultural-civilizaționale. Toate statele europene, având o identitate națională distinctă unitară într-o anumită măsură, în același timp includ regionalisme, diferite regiuni câteodată destul de diferite între ele. Astfel, în Franța există 26 de regiuni (cum ar fi Alsacia, Normandia de Jos și de Sus, Bretania, Lorena etc.), care sunt nu doar colectivități teritoriale cu roluri de subdiviziuni administrative, dar și individualități culturale, mai ales în ceea ce privește tradiții, obiceiuri etc. În Italia există 20 de regiuni distincte (spre ex., Calabria, Campania, Emilia-Romagna, Lazio, Liguria, Lombardia, Sardinia, Sicilia, Toscana etc.), care au și anumite autonomii politice, posibilități culturale deosebite etc. În Germania avem 16 regiuni diferite care se numesc landuri sau state ale federației (cum ar fi Baden-Wuttenberg, Statul Liber Bavaria, Brandenburg, Orașul Liber și Habseatic Hamburg, Hessa, Mecklenburg – Pomerania, Saxonia Inferioară, Statul Liber Saxonia, Saxonia-Anhalt, Statul Liber Turingia etc.) și care își au propria constituție (alături de Constituția Germaniei), propriul guvern, propria legislație, evident și importante

deosebiri regionale culturale. Spania este și ea divizată în 50 de provincii, la fel distincte și din punct de vedere cultural-etnografic. Regiunile istorice românești sunt astăzi cele zece provincii tradiționale definite în perioada „României mari”: Banatul, Crișana, Maramureșul, Ardealul, Bucovina, Moldova, Basarabia, Oltenia, Muntenia și Dobrogea, dintre care unele depășesc hotarele României de azi, aparținând în parte unor țări vecine. În afară de aceste regiuni / provincii distincte mari cu importante deosebiri etnografice, etno-culturale, chiar și antropologice, se mai evidențiază peste treizeci subregiuni la fel deosebite, binecunoscute, cum ar fi Țara Bihariei, Țara Buzăului, Țara Codrului, Țara Dornelor, Țara Făgărașului, denumită și Țara Oltului, Țara Mocanilor, Mărginimea Sibiului, Țara Moților, Țara Năsăudului, Ținutul Secuiesc, Țara Severinului etc., etc. (În contextul mării diversități europene, totuși, câte deosebiri, specific, individualizări deosebit de importante și interesante există într-o singură țară, în cazul de față România! Ca de altfel și în toate statele europene [vezi *Inventarea Europei* – câte regiuni există în Europa!]. Să luăm doar un singur exemplu - Țara Moților din România. Într-un material intitulat “Cine sunt moții? Răspunsul scriitorului Ioan Slavici”, autorul remarcă: “Aceștia sunt oamenii și trupește și sufletește mai colțuroși și mai vârtzoși. Fie scurt, fie înalt, Moțul e voinic și îndesat, calcă rar și apăsător și are ceva din firea ursului. Om cu deosebire de potolit. Moțul vorbește puțin, e foarte răbdător, se avântă cu anevoie, dar e neînduplecat după ce a luat o hotărâre... Moții sunt cea mai nobilă parte a poporului român” [22].

Având în vedere această mare divizare regională, aceste foarte importante și interesante **individualizări regionale etno-culturale**, în cazul examinării aspectelor cultural-civilizaționale ale relațiilor Republica Moldova – România apar câteva întrebări. Pentru că România este compusă din mai multe regiuni / provincii, subregiuni, denumite țări, ținuturi, mărginimi, unele din ele fiind mai aproape, altele mai departe de noi, interogația este cu care din aceste părți avem mai multe legături, contacte, afinități cultural-civilizaționale? Probabil că mai aproape suntem de Moldova de peste Prut, de ținuturile din partea de est a României, mai puțin poate cu cele din vest, deși aici trebuie cercetată situația. Altă întrebare poate fi legată de posibilitatea și eventualitatea anumitor proiecte comune culturale pe linia regionalismelor existente. Poate fi, spre ex., considerat proiectul cultural “Români de pretutindeni” un asemenea regionalism cultural, așa cum rușii propagă propria cultură, limbă prin „Casa științei și culturii ruse”, care o avem și la Chișinău. De ce n-am avea și noi asemenea Case românești prin localitățile noastre? Așa cum este „Casa Limbii Române” la Chișinău. Unii poate vor spune că nu avem nevoie de așa ceva, pentru că și așa suntem români și vorbim românește. Nu este adevărat! Avem nevoie! Mai ales având în vedere promovarea și persistența în ultimul timp a ideologiei moldovenismului, îndeosebi celui brutal și agresiv. Dar și având în vedere răspândirea acelor regionalisme despre care am vorbit mai sus, când uneori intenționat sau poate și neintenți-

onat se speculează sau se încurcă lucrurile. Da, aici în Republica Moldova (sau Basarabia, cum suntem de multe ori numiți din partea cealaltă a Prutului), noi, locuitorii de aici, ne numim moldoveni, așa cum cei din Oltenia se numesc olteni, sau ca din alte părți – bănațeni, ardeleni, munteni etc. Dar suntem toți parte, ramuri ale românismului, suntem toți până la urmă români și vorbim aceeași limbă română. Aceste adevăruri, ca și valorile noastre comune, trebuie promovate cu insistență, cu cunoștință și conștiință de cauză.

Încă o precizare foarte importantă pe care trebuie s-o facem ține tot de contextul regional la care ne referim. Zona aceasta sau regiunea care o formăm noi, România și Republica Moldova, constituie **extrema estică a latinității**, așa cum am fost în istorie de veacuri, de la Ștefan cel Mare și până astăzi. Facem împreună parte din **civilizația latină**, de rând cu altele două – cea anglo-saxonă și slavă – parte componentă a civilizației europene. Zona aceasta, România și mai ales Republica Moldova, care este la extremitatea și mai estică a latinității, a europenității, este foarte interesantă din punct de vedere geopolitic, dar mai ales geocultural. Aici se intersectează culturile, cele occidentale și orientale, cele europene și cele slavice, arabo-islamice. Suntem o zonă de frontieră dintre Vest și Est, dintre UE și Rusia, UE și CSI. Această situație desigur își lasă amprenta. De aici și acele multiple probleme care apar și care există și de ordin politic, dar și de ordin cultural-civilizațional la care n-avem cum să nu ne referim.

Aspectele cultural-civilizaționale ale relațiilor România – Republica Moldova necesită a fi discutate și în **contextul europenizării**, proces care este de parcurs pentru ambele state. Europenizarea ca proces este înțeleasă și interpretată în mod diferit: și ca racordarea la Acquis-ul comunitar; și ca racordarea la legislația europeană; și ca racordarea și participarea la politicile și instituțiile europene; și ca racordarea și preluarea valorilor general-europene, celor de democrație, libertate, pace, bunăstare, prosperitate etc. Europenizarea are însă încă o semnificație, poate una din cele mai importante – formarea culturii, a conștiinței și mentalității europene, o sarcină din cele mai necesare, fără de realizarea căreia nu pot fi rezolvate multe alte sarcini și probleme ale integrării și unificării europene. Dar, ceea ce trebuie să menționăm și să avem în vedere permanent este că europenizarea nu se cade a fi exagerată, absolutizată, pentru aceasta ar putea duce la o omogenizare, de fapt la un fel de nou totalitarism – impunerea dintr-un singur centru, cel de la Bruxelles, a unor cerințe comune, uneori exagerate, a unor standarde unice, a unor modele culturale unice, a unor idei, valori venite din afara culturilor naționale. Aceasta poate crea tensiuni, deoarece afectează culturile, valorile naționale, tradițiile, obiceiurile locale, care de multe ori, sub presiunea cerințelor chipurile comune, general-europene, sunt impuse să fie date uitării, chiar să fie interzise etc. (aici pot fi aduse ca exemple cazurile cum este gătită țuica tradițională la români sau cum sunt sacrificați porcii la noi de Crăciun...). Problema și întrebarea care poate fi formulată aici este: **ce și cum pot**

face împreună România și Republica Moldova în context regional pentru păstrarea valorilor, tradițiilor, obiceiurilor naționale comune în procesul europenizării, de ce am putea să ne dezicem și de ce categoric nu. Avem de discutat și aceste aspecte.

Totuși, vorbind și atrăgând atenția la aceste aspecte care le-am menționat mai sus, este strict necesar să înțelegem și să interpretăm corect noțiunea de europenizare în contextul integrării europene. Pentru că integrarea europeană nu înseamnă, așa cum este răspândit în mentalitatea multor oameni de la noi, să punem pe spatele Europei / Uniunii Europene rezolvarea problemelor noastre, nu înseamnă neapărat și nu trebuie doar să așteptăm că Europa / UE va veni și ne va ajuta. (În viziunile multora de la noi, chiar și a celor din guvernare, cum arată ultimele tendințe ale politicii așa zise pro-Moldova, permanent apare întrebarea: la ce ne mai trebuie Europa / UE dacă nu ne dă ajutoare, bani?...). Adevărul este că da, Europa / UE ne ajută, ne susține, ne dă ce poate, dar problemele noastre noi trebuie să le rezolvăm! **Asumarea responsabilității – iată ce înseamnă de rând cu altele integrarea europeană!** Este tocmai ceea ce de multe ori ne lipsește – asumarea angajamentelor, valorificarea ideii europene, a culturii europene! Aceste lucruri trebuie permanent să le avem în vedere! Mai ales având în vedere acea atitudine demagogică, mercantilistă, de fapt iresponsabilă față de integrarea europeană care persistă și care este caracteristică dacă nu întregii, atunci unei mari părți a clasei politice moldovenești. La aceasta s-a atras atenție în luările de atitudine de la noi. Astfel, încă în 2005 la un Simpozion internațional de la Chișinău expertul la Comitetul Helsinki Moldova Dorin Chirtoacă menționa: „Modul în care privește puterea politică de la Chișinău integrarea europeană este, în opinia mea, Următorul: „Europa înseamnă stabilitate financiară și siguranță pentru averile acumulate până în prezent. Suntem la putere și trebuie să ne menținem în continuare. Europa ne presează să ne democratizăm. Dacă ne democratizăm cu adevărat, riscăm să pierdem puterea. Atunci cum să procedăm? Simplu: simulăm reformele și îi facem pe europeni să fie convinși că Republica Moldova se democratizează, de fapt nu schimbăm nimic și ne vedem în continuare de interese” [23]. S-a scurs ceva timp de atunci, dar această politică și atitudine „a la Caragiale” față de integrare europeană, față de reforme continuă și în prezent, cu o diferență numai, importantă: europenii, la care făcea referință D.Chirtoacă, nu mai sunt atât de creduli și nu mai pot fi manipulați sau duși în eroare...

În încheierea acestor considerații și precizări preliminare am vrea să susținem teza, pe care și s-o argumentăm pe parcurs, că divizările, anumite de fapt divizări, totdeauna au fost, sunt și vor fi în Europa. De ce? Pentru că: 1. Există ceea ce unește Europa – interese, valori comune, cele de pace, bunăstare, prosperitate, libertate, democrație, economie liberă și funcțională etc., etc. Acestea, adică ceea ce este sau poate deveni comun, odată cu înaintarea, avansarea pro-

ceselor integraționiste, de unificare, vor deveni tot mai multe, mai profunde; 2. Dar există și ceea ce divizează Europa. Aici avem în vedere nu numai cele care cu timpul poate vor fi depășite (spre ex., divizările care le avem azi pe plan religios). Este vorba de cele care vor fi și pe viitor, pentru că nu putem să ne închipuim fără ele însăși viața, existența noastră umană – valorile naționale pe care le are fiecare popor, începând cu casa proprie, patrie, loc natal, limbă maternă, tradiții și obiceiuri locale etc. Despre acestea vom mai discuta. Acum trecem la examinarea problemelor anunțate pentru această lucrare, mai întâi la cele ce țin de cultură, civilizație, spiritualitate comună românească de-a lungul secolelor în context european, de unitatea europeană a României și Republicii Moldova în ceea ce privește valorile, tradițiile, aspirațiile comune. Vom începe această examinare cu întrebarea despre europenitatea Republicii Moldova, sau ce fel de țară suntem noi, Republica Moldova.

Republica Moldova - țară europeană sau despre europenitatea statului moldovenesc în contextul comun al culturii și spiritualității românești

Ce fel de țară este Republica Moldova? Întrebarea pare să fie banală, pentru că orice elev va spune fără ca prea mult să se gândească: Republica Moldova este țară europeană. Și va avea dreptate, pentru că într-adevăr, Republica Moldova este țară europeană, cel puțin geografic. Mai mult ca atât, din acest punct de vedere Republica Moldova este situată geografic chiar în centrul Europei. Și totuși, întrebarea rămâne deschisă: este oare cu adevărat Republica Moldova țară europeană în sensul deplin al cuvântului? Pentru a răspunde la această întrebare ar trebui s-o examinăm din mai multe puncte de vedere – istoric, al trecutului, mai ales că Republica Moldova de astăzi este un stat tânăr, apărut recent pe harta lumii, ceea ce ne trimite la Moldova istorică în sensul de a vedea ce fel de țară era aceasta, unu, doi, din punctul de vedere al situației reale de azi, deci al prezentului, și trei, din punctul de vedere al perspectivelor, al viitorului.

Ce ceste paradoxal și chiar într-un sens straniu, faptul că din punct de vedere istoric, al trecutului, cât și cel al viitorului într-o anumită măsură, dacă e să credem declarațiilor guvernanților de azi despre vectorul de dezvoltare a țării, despre care vom mai vorbi, Republica Moldova este poate mai mult o țară europeană decât din punctul de vedere al situației reale în care ne aflăm la mai multe capitole. Vom aduce mai întâi câteva argumente istorice la capitolul „Republica Moldova ca țară europeană din punct de vedere istoric”: despre Moldova europeană a lui Ștefan cel Mare, apoi – despre Moldova europeană a lui Dimitrie Cantemir.

Moldova europeană a lui Ștefan cel Mare

Începând această parte a lucrării ar trebui să menționăm mai întâi faptul că astăzi, când vorbim de integrarea europeană a Republicii Moldova, de unita-

tea regională dintre Republica Moldova și România, vorbim de fapt de **revenirea țării noastre în familia satelor europene**. Revenire, pentru că nu numai geografic ne aflăm acolo, dar și istoric. Putem spune la sigur că dispunem de suficiente argumente istorice tari în favoarea europenității Moldovei! Și unul dintre cele mai tari argumente istorice este fără îndoială **Moldova europeană a lui Ștefan cel Mare**. Atunci când, la sfârșitul secolului XIV și începutul secolului XV, cuceritorii otomani își înfăptuiau expansiunea către centrul Europei, punând în pericol însăși libertatea și identitatea națională a țărilor acesteia, când în Italia renescentistă Machiavelli, așa după cum demonstrează ilustrul cunoscător român al culturilor și civilizațiilor, academicianul Virgil Cândea, propunea în “Principele” o filozofie și o etică nouă, recomandând conducătorilor să fie, potrivit intereselor statului, „vulpe și leu”, șiret și crud, cinic, călcător de jurăminte și prefăcut, un om, un domnitor, un suveran cu o atitudine riguros creștină în gândirea și acțiunile sale, ca Ștefan cel Mare, devenise, într-adevăr, cu totul rar în Europa [5, p.12]. Ștefan cel Mare a fost recunoscut de către contemporani și de urmași ca un adevărat apărător al creștinătății europene, un „model de suveran creștin în plină Renaștere” (Virgil Cândea). Țara Moldovei condusă de marele voievod devenise un “avanpost al rezistenței Europei contra expansiunii otomane și invaziilor tătare”, ceea ce indiscutabil a menținut siguranța marelui drum comercial Nord – Sud dintre Marea Baltică și Marea Neagră. Cel mai prețios poate printre toate altele era imaginea și reputația pe care a căpătat-o Moldova lui Ștefan cel Mare în Europa. “Moldova, - consemnează cu acest prilej Virgil Cândea, - era tratată de aliați, ca și de adversari, ca o putere politică și militară implicată activ și eficient în tensiunea crescândă dintre Respublica Christiana și Imperiul Otoman. Statele europene știau că se pot bizui pe acest aliat, iar otomanii învățaseră să-și evalueze corect adversarul. Și unii, și alții priveau Moldova cu respectul și prudența care asigurau românilor dintre Carpați și Nistru condițiile necesare păstrării ființei statale, instituțiilor și identităților lor” [5, p.12]. Pe lângă toate acestea, trebuie să mai avem în vedere că domnia lui Ștefan cel Mare fără îndoială a fost o perioadă înfloritoare și strălucită pe planul vieții spirituale și a realizărilor culturale, ceea ce a înscris pagini valoroase veritabile în arta europeană, recunoscute și apreciate pretutindeni.

Astfel, prin tot ceea ce a reușit, viața și opera, activitatea lui Ștefan cel Mare constituie o **contribuție remarcabilă la istoria românească și europeană a Țării Moldovei** [6, pp.70-72]. Din acest punct de vedere deosebit de important și actual devine evaluarea (și valorificarea!) din perspectivă europeană (a europenității!) dar și universală a activității și operei lui Ștefan cel Mare, evaluare care se poate face pe mai multe planuri: spiritual, cel al continuității politicii creștine, cultural, istoric, din punctul de vedere al asigurării continuității naționale etc. În acest sens concluzia pe care o face Virgil Cândea este indiscutabilă: „Domnia lui de 47 ani a avut consecințe benefice pe termen lung și a pregătit o

epocă modernă a eliberării naționale și de refacere a unor vechi culturi amenințate să dispară. Ștefan cel Mare și, prin el, românii își împlineau astfel rolul istoric de salvagardare a flancului de sud-est al Europei. Cu aceste convingeri să intrăm în Uniunea Europeană și să le împărtășim celorlalți europeni” [5].

Trebuie de menționat aici că anumite **inițiative și eforturi în vederea evaluării și valorificării anume din perspectivă europeană a operei lui Ștefan cel Mare** s-au depus și se depun, spre ex., în anul 2004, declarat an consacrat marelui domnitor în legătură cu aniversarea de 500 de ani de la trecerea în nemurire a celebrului voievod al Țării Moldovei, numit acum și „cel mai iubit dintre moldoveni”. În legătură cu această comemorare s-au mai scris noi lucrări despre viața și opera lui Ștefan cel Mare, s-au turnat filme, s-au organizat conferințe, manifestări cultural-științifice etc. Vom aduce aici în acest sens câteva aprecieri aparținând reputaților savanți istoricieni moldoveni Valentina și Andrei Eșanu, buni cunoscători al vieții și operei lui Ștefan cel Mare:

“Personalitate genială, strălucitul domn a lăsat o urmă adâncă în istoria, cultura și civilizația multiseclară a poporului său și a întregii Europe. Ștefan cel Mare a desfășurat o activitate multilaterală, a fost un strălucit comandant de oști, un înzestrat strateg militar, un mare ocrotitor și sprijinitor al culturii și spiritualității românești”.

“Moldova lui Ștefan cel Mare, aflată la porțile creștinătății, timp de o jumătate de secol a ținut piept celei mai mari puteri militare din Evul Mediu – Imperiul Otoman. Prin războaiele sale de apărare față în față cu turcii, leșii, tătarii ș.a. Ștefan cel Mare a înscris prin victoriile sale de răsunset european cele mai strălucite pagini de istorie militară a poporului român”.

“Datorită nesecatei sale activități, atât în plan politic, cât și cultural, celebrul domn al Țării Moldovei a intrat în istoria universală ca o personalitate de prim rang”.

“Marele nostru voievod a reușit cu mijloace mici să facă fapte mari și să înscrie Țara Moldovei pe orbita vieții politice, culturale și spirituale a Europei de atunci”.

“Deși a trecut o jumătate de mileniu de când vestitul nostru domn își doarme somnul de veci la Putna, personalitatea sa rămâne deosebit de vie în memoria poporului” [7, p.5].

Moldova europeană a lui Dimitrie Cantemir

Un alt argument istoric al europenității țării noastre este **Moldova europeană a lui Dimitrie Cantemir**. Despre acest argument puternic s-a vorbit și în legătură cu sărbătorirea în octombrie 2003 a aniversării de 330 de ani de la nașterea domnitorului Moldovei, marelui nostru cărturar enciclopedist, scriitor și umanist. Cu ocazia acestei aniversări, la conferința cultural-științifică “Dimitrie Cantemir – 330 ani de la naștere” [8], s-a menționat că Dimitrie Cantemir a fost

primul promotor al ideii europene la noi! Iar renumita sa lucrare „Descrierea Moldovei” a servit drept carte de vizită a poporului moldovenesc în Europa de atunci și a contribuit la o mai bună cunoaștere a Moldovei și a moldovenilor în contextul mai larg a culturii și spiritualității românești.

După cum s-a menționat la conferința științifică, moștenirea literară și științifică lăsată de marele domnitor și cărturar este actuală și pentru Europa contemporană. Omenirea, mării gânditori, cele mai lucide minți încă de pe timpurile celebrului filosof antic Platon se gândeau la timpurile când „regii vor deveni filosofi, iar filosofi - regi”. Dimitrie Cantemir este unul dintre puținele personalități proeminente de la noi, din spațiul românesc în general, dar și din cel european, care a reușit să cumuleze aceste calități, rămânând un exemplu de personaj istoric pentru noi, pentru cultura și civilizația românească, pentru Europa, având în vedere desigur și limitele, toate cele grelele încercări, grelele decizii pe care trebuia să le i-a, toate cele prin ce i-a fost dat să treacă...

Drumul nostru spre Europa / Uniunea Europeană: cu România sau fără?

Deci iată, după cum vedem, avem în trecut pagini frumoase și glorioase care demonstrează europenitatea noastră și în același timp unitatea noastră istorică românească de istorie comună, cultură, civilizație, spiritualitate. Da, din respect față de adevărul istoric, aici se cere să facem o paranteză, pentru că în istoria noastră multiseculară am avut nu doar pagini frumoase și glorioase. Am avut și pagini mai triste, care au influențat asupra formării noastre, a moldovenilor-români, ca popor mai estic, mai puțin occidentali-europeni, pentru că, deși inițial am fost formați prin procesul de romanizare – de la Dacia Romană, de la Roma ne tragem! – dar mai apoi am mai trecut și prin alte orientări, am mai căzut sub influență bizantină, mai apoi fanariotă... Să ne amintim, spre exemplu, cum a influențat asupra mentalității, conștiinței noastre domnia fanarioșilor în Țările Românești, perioadă care este considerată de istorici ca “una din cele mai negre în istoria noastră” [9]. Îl vom cita în continuare pe Constantin Tănase, care se referea într-un articol la semnificația acestei perioade nefericite în istoria noastră: „Din rândurile fanarioșilor (greci din Fanar, un cartier din Constantinopol, locuit de greci nobili și avuți) erau recrutați domnitorii Țărilor Românești – din 1711 în Moldova și din 1816 în Muntenia – până în 1821. (Au fost 40 de domni fanarioși în Țara Românească și 36 în Moldova). Domnitorii fanarioși au jefuit țara, au viciat moravurile, din care cauză *fanariot* are și sensul „ipocrit, vicel, corupt, viciat” (iar fanariotism înseamnă „ipocrizie, fățarnicie, viclenie”). Ca urmare, în concepția poporului, noțiunea „grec” căpătase atunci o conotație negativă. Astfel, într-o notă la balada „Codreanu”, Vasile Alecsandri explica astfel sintagma „grec țarigrădean”: “Adică grec din Fanar, unul din acei intriganți servile care au sădit în inimile românului ură și dispreț contra grecilor, atât prin bântuirile ce au cauzat țării în timp de mai mult de un secol, cât și prin co-

ruperea năravurilor ce au lăsat în urma lor”. Iar „coruperea năravurilor”, adăugăm noi, a fost atât de puternică, încât se mai resimte și astăzi prin unele locuri” [9]. Autorul are, se vede că, dreptate când afirmă aceasta de la urmă, în legătură cu care mai adăuga: „Ceea ce nu pot însă admira e fanariotismul unor indivizi care s-au lansat în politică dându-se drept democrați, iar mai apoi, pentru a ajunge miniștri și președinți de Academie, au intrat în slujbă la comuniști”. Deci, tot cu comuniștii și cei care i-au urmat avem de afacere... Fațete ale acestor situații le avem și în prezent, după cum arată evenimentele, pe ambele maluri ale Prutului...

Pentru că am trecut la prezent, să vedem ce avem acum, unde suntem cu istoria noastră recentă, cu realitățile noastre de acum? Cât de aproape suntem azi de Europa / UE? Sau cât de departe?

Este binecunoscut așa-zisul drum european pe care l-a parcurs Republica Moldova de la independență încoace, căci s-a examinat, s-a cercetat și s-a scris mult la această temă [10, pp.9-15; 11, pp.220-234; 12, pp.7-12, 13-17, 118-123; 12].

Cine e de vină în situația în care ne aflăm astăzi? Toți. Toate partidele, toate elitele politice care s-au perindat, primul președinte, al doilea ș.a.m.d. Toți poartă vina pentru ce a fost și ce e cu noi, pentru că și până azi mai suntem între Vest și Est, între UE și CSI / Rusia, pentru că până azi mai discutăm care este calea noastră, europeană sau eurasiatică, cu România sau fără, până azi mai discutăm despre dileme, alternative, de parcă am avea atâtea multe de ales. Mai mult ca atât: s-a ajuns să se vorbească că azi stăm și mai prost, s-a ajuns să se vorbească „despre o prăbușire a visului european” [13, p.17], odată cu eșecul guvernărilor proeuropene după 2009, în special eșecul lui Vlad Filat, politician proeuropean, în cazul căruia se atenționează nu doar despre un simplu caz de corupție la nivel înalt, ci de eșecul unui mare proiect, cel european.

Totuși, credem că cea mai mare vină în tot ce s-a întâmplat cu drumul nostru european, în general cu calea de dezvoltare a țării noastre după independență încoace o au comuniștii moldoveni, care s-au aflat la guvernare din 2001 până în 2009, dar și acei politicieni care au ieșit din sânul acestei formațiuni (acum socialiști, democrați etc.) și se mai află și azi, mulți din ei, la guvernare, inventând noi și noi căi, acum și cea a „pro-Moldova”... În acest sens interesantă este metamorfoza pe care au suferit-o comuniștii moldoveni în problema integrării europene a Republicii Moldova, cum ei dintr-o formațiune care se pronunța împotriva integrării europene s-au transformat într-o guvernare care ar fi cea mai proeuropeană, istorie despre care mai puțin se vorbește... să ne aducem aminte pe scurt această istorie care ar trebui pusă la punct.

Ne amintim că PCRM se afla la guvernare din 2001. Prin 2005, după cum relatează „Timpul de dimineață” [14], Partidul Comuniștilor își trece în palmares, ca pe o realizare personală, faptul că Republica Moldova a obținut statutul de

vecină a UE. (Deci iată de unde se trage această caracteristică că suntem vecini a Europei / UE, nu europeni...). “Anume noi suntem cei care am apropiat Republica Moldova de UE. Anume noi am semnat Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană”, declara V.Voronin, liderul comuniștilor și președintele țării (cum ar fi – un succesor de a lui Ștefan cel Mare). Opoziția însă, cum scria săptămânalul citat, îi învinuiește pe comuniști de ipocrizie, nesinceritate și de specularea ideii de integrare europeană în interese electorale.

Cum stau deci lucrurile în realitate cu comuniștii moldoveni și integrarea europeană a țării? Poate că, dacă, într-adevăr, foarte mult doreau comuniștii și cei care i-au urmat integrarea de când sunt la guvernare, trebuia să fim mult mai aproape de Uniunea Europeană, nu cum am ajuns acum să fim pur și simplu vecinii de est ai UE fără nici o perspectivă nu că de aderare, dar în general, așa cum stau lucrurile acum, în 2018, cu perspectiva de a îngheța orice relație cu UE. Mai mult ca atât, am devenit vecini a UE nu din vreun oarecare merit al guvernării comuniste de atunci, ci din simplu motiv că așa s-au derulat evenimentele din Europa, că Uniunea Europeană în extinderea sa firească s-a apropiat ea singur de hotarele noastre.

Realitatea și adevărul este (și aici opoziția de atunci avea perfectă dreptate învinuind comuniștii de nesinceritate) că ceva mai înainte, în luna mai al anului 2000, PCRM, aflat atunci în opoziție (deci încă nu era la guvernare!), a fost singurul partid parlamentar care a refuzat categoric să semneze Declarația partidelor și organizațiilor social-politice privind aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, sub care și-au pus atunci semnătura 20 dintre cele 28 de formațiuni politice existente la acel moment în Moldova, precum și un șir de organizații neguvernamentale. Declarația respectivă (într-un fel asemănătoare cu Declarația de la Snagov semnată în România în la 21 iunie 1995 de către liderii partidelor parlamentare, care atesta acordul forțelor politice față de strategia națională pentru pregătirea aderării României la Uniunea Europeană, poate cel mai important document strategic, care a deschis calea spre aderarea României la UE!), după cum se știe, anunța integrarea europeană drept un obiectiv strategic fundamental pentru Republica Moldova și vorbea despre oportunitatea de a lansa imediat negocierile de asociere la UE și despre necesitatea de a elabora o strategie națională de aderare. (Avem în vedere, era anul 2000! Dacă s-ar fi reușit atunci! Cu câți ani am întârziat până când a fost semnat Acordul de Asociere, care și așa e știut cum se implementează?). Declarația prevedea, de asemenea, retragerea Republicii Moldova din CSI. Este de remarcat că documentul respectiv n-a fost susținut nici de partidele de stânga neparlamentare. Dar anume din cauza votului negativ al fracțiunii comuniștilor (care dețineau 40 de mandate) Declarația nu numai că a rămas doar o simplă exprimare a unor opțiuni, neavând puterea juridică a unui document oficial, ci în general nici măcar n-a fost inclusă pe ordinea de zi pentru a fi dezbătută în plenul parlamentului. După cum

deklarase atunci Vasile Nedelciuc, care era în funcția de președinte al Comisiei de politică externă a parlamentului deputat din partea Partidului Forțelor Democratice, cel care a și inițiat semnarea Declarației, statutul de „nou vecin”, acordat de UE Republicii Moldova, „nu e nici pe departe opera PCRM”, ci un rezultat al evoluțiilor geopolitice din această regiune. “Nu cred, declara politicianul, că am fi reușit performanța României, dar, dacă reușeam în 2000 să lansăm la nivel oficial acea declarație și să avem un demers comun proeuropean al tuturor forțelor politice și al societății civile, am fi fost, cu siguranță, cu câțiva pași mai aproape decât acum de integrarea europeană” [14]. Într-adevăr, dacă s-ar fi reușit cu acea Declarație. Pentru că se știe, România a reușit cu aderarea la UE în mare parte datorită consensului asigurat de Declarația de la Snagov. “Întreaga clasă politică românească, după cum se aprecia într-un material cu ocazia unei aniversări de la semnarea Declarației de la Snagov, de la stânga la dreapta și de la dreapta la stânga, de la Putere și din Opoziție, s-a reunit într-un consens național, stabilind prioritățile strategice pentru România: aderarea la Uniunea Europeană, asumarea principiilor democratice, adoptarea unei strategii în slujba interesului național de aderare la structurile europene în orizontul anilor 2000. Declarația de la Snagov, din 21 iunie 1995, exprimă acordul tuturor forțelor politice românești în privința strategiei aderării României la UE și reprezintă încununarea unor eforturi de câteva luni de zile – vreme în care Comisia de Fundamentare a Strategiei Naționale de Dezvoltare Economică a lucrat la foc continuu, cu specialiști din toate domeniile, iar întreaga clasă politică și societatea civilă s-au intersectat pe drumul comun al interesului național, lăsând deoparte interesele mărunte, personale sau de partid” [15].

La noi din păcate nu s-a reușit semnarea declarației, nu s-a reușit să se coaguleze forțele politice, să se treacă peste orgolii, interese înguste de grup, de partid în favoarea unui interes comun cu adevărat național, cel mai probabil din teama mai multor grupări aflate la guvernare la Chișinău de a nu merge cumva împreună cu România pe calea comună europeană. Se pare că a avut dreptate Vasile Nedelciuc în calitatea sa de ex-președinte al Comisiei de politică externă al parlamentului chișinăuian în declarațiile sale care au fost citate mai sus. Pentru că, într-adevăr, anul 2000, când se propunea semnarea declarației despre care discutăm, nu este anul 2004 sau anii ulteriori, când România negocia deja procesul de aderare, din mai multe puncte de vedere. Pentru că dacă s-ar fi reușit atunci, în 2000, lansarea în modul cel mai serios a procesului de asociere și apoi aderare, nu am fi ajuns ca în 2004 să se pună întrebarea dacă „Va urca Republica Moldova în același vagon cu România?” în drumul spre Europa [16]. „Când, în sfârșit, cum scrie analistul Nicolae Negru căutând răspunsul la această întrebare, după zece ani și ceva de „independență”, moldovenii s-au hotărât să meargă spre Europa (eram să scriu „s-au trezit” în loc de „s-au hotărât”... De fapt, nu seamănă aici nici a trezire, pentru că încă nu ne-am trezit cu adevărat,

am în vedere noi moldovenii, toți moldovenii – moldovenii-români, cum o parte ne zicem, nu moldovenii-comuniști, despre care scrie N.Negru; nu seamănă nici a hotărâre într-adevăr fermă de a merge spre Europa... - adăugat de mine, G.V.), ei au descoperit cu surprindere că „trenul” pornește fără ei. Sorry, ați întârziat, li s-a spus la Bruxelles. Vă putem propune doar „statutul de vecin” al Uniunii Europene” [16]. (Deci, după acest pasaj, reiese că UE ne-a propus doar statutul de vecin... Trebuie să mulțumim și pentru asta, pentru puțin, cum se zice. Pentru că s-ar putea întâmpla să nu fim considerați nici ca vecini... Istoria mai recentă a arătat că se poate...).

Ce a urmat mai departe în această „politică moldovenească de integrare” [17, pp.10-19] e știut. Declarații. Promisiuni. Planuri, mai mult pe hârtie. (Poate nu chiar în exclusivitate, pentru că se vede că nu se putea doar cu declarații. Trebuiau și anumite acțiuni, cât de cât, mai ales că aceasta o impuneau condiționalitățile europene. Însă, dacă nu persista această „politică moldovenească de integrare” de-a lungul la aproape toate guvernările ce s-au perindat la noi de la independență încoace, nu că am fi ajunși să prindem din urmă un tren, care deja iată a fost ratat, dar în genere am fi fost poate, urmând exemplul balticilor, deja ajunși la stația terminus și azi am fi avut statutul pe care-l au Țările Baltice...). Ministrul de externe din acea perioadă, Andrei Stratan, se declara convins că, după o perioadă de doi ani, cât urma să dureze punerea în aplicare a Planului individual de acțiuni Republica Moldova – UE, Chișinăul va merita mai mult decât statutul de vecin al UE. Solicitarea statutului de membru asociat va fi „total întemeiată și realistă”, considera ministrul în mai 2004. Știm că nu s-a întâmplat. A fost la fel o declarație, în același consens al politicii moldovenești, declarativă și speculativă. După declarația comisarului european pentru extindere de pe atunci, Guenter Verheugen, care preciza foarte clar că Republica Moldova și Ucraina nu au șanse să fie primite în UE în următorii 20 de ani (drept că tot atunci comisarul european mai adăuga: „Nu avem noi aderări pe agendă, dar perspectiva rămâne deschisă pe termen lung, pentru că nu putem prezice care va fi situația în Europa peste 20 de ani”), a urmat, tot în mai 2004, o nouă declarație a președintelui Voronin, făcută public la Mamaia, România, unde s-au întâlnit liderii statelor din Europa Centrală și de Est, pentru a discuta, așa cum a fost oficial calificat, „consecințele aderării la Uniunea Europeană a primului grup de state din Europa Centrală și continuarea procesului de extindere a UE”. Voronin declarase atunci că „actuala extindere europeană nu este privită de noi drept ultima” și că “noi considerăm următorul val de extindere decisiv pentru soarta Moldovei, care dorește sincer să avanseze pe calea integrării europene”. (Probabil președintele unei țări are un anumit drept de a vorbi din numele poporului acesteia. Numai că poporul moldovenesc nici odată n-a fost întrebat dacă dorește și pe cât de sincer dorește să avanseze pe calea integrării europene... Cât despre sinceritatea președintelui rămâne pe seama acestuia... Istoria a arătat cât de

sincer a fost). Prin „următorul val” președintele Moldovei avea în vedere aderarea Bulgariei și României și declarația făcută a fost interpretată de unii ca o încercare de a sugera ideea că Moldova ar putea adera la UE împreună cu aceste țări, ceea ce în condițiile în care ne aflam atunci, într-adevăr, nu părea deloc serios. De aceea ne pare destul de întemeiată concluzia pe care a făcut-o analistul Nicolae Negru în materialul deja citat mai sus: “În condițiile în care FMI și Banca Mondială pun la îndoială angajamentul guvernului moldav de a urma calea reformelor economice către economia de piață, iar un șir de organizații internaționale constată un declin în ce privește libertatea presei, funcționarea democrației, separarea puterilor, independența judecătorilor, capacitatea de a organiza alegeri libere și corecte în Republica Moldova, declarația lui Voronin ar putea fi interpretată ca o „criză de optimism”, dacă nu am ști că ideea respectivă a fost pusă în circuit nu de el, ci de unii politicieni ... occidentali” [16].

Dacă am încerca să generalizăm ceea ce s-a spus și ceea ce am menționat la tema „Drumul nostru spre Europa / UE: cu sau fără România” și “comuniștii moldoveni și europenizarea” ar trebui să concluzionăm următoarele. Drumul nostru spre Europa / UE a fost și este mai mult declarativ, demagogic, speculativ. Multe s-au spus, multe s-au promis, puțin s-a făcut și se face. În ceea ce privește cu sau fără România, la un moment dat poate și a fost posibil să mergem împreună pe această cale spre Europa / UE. Dar n-a fost să fie din cauza aceeași politici moldovenești de integrare. Prea mare se vede că a fost și mai este frica guvernanților de la noi de unire cu România, una, pentru a nu-și pierde fotoliile, doi, poate cel mai important, pentru a nu răspunde în fața justiției, a legii pentru toate fărădelegile, toate actele de corupție, delapidări etc. în cazul aderării la spațiul european care prin definiție este unul al dreptului, al legii. Iar la întrebarea dacă ar fi fost și dacă sunt în stare comuniștii de la noi (=socialiștii, democrații, oligarhii și toți cei care se trag de la comuniști sau i-au urmat și se mai află și acum la guvernare) să aducă Moldova în Europa / UE nu suntem siguri că am putea da un răspuns pozitiv. Mai degrabă ar urma un răspuns negativ, judecând nu după declarații, nu după vorbe, ci după fapte.

Este aici însă o altă întrebare, mult mai importantă și mai principială, la care cu siguranță se poate da un răspuns absolut sigur. Întrebarea este dacă e compatibilă europenitatea, procesul de integrare europeană cu ideologiile particulariste, în cazul de față cu ideologia comunistă, chiar dacă ea nu este cu totul dogmatică, dacă se mai și modifică sub presiunea circumstanțelor. (Să luăm aici în considerație și faptul că în cazul nostru nu suntem siguri dacă în privința partidelor politice de la noi putem vorbi că acestea ar fi partide cu platforme politico-ideologice clare, corespunzător denumirilor care le poartă, adică partidul comuniștilor să fie într-adevăr cu o ideologie și practică respectivă, partidul socialiștilor să fie socialist, cel al democraților să fie unul cu adevărat democrat, cel liberal la fel etc. Mai degrabă, așa cum se apreciază la noi, partidele existe-

nte ar fi niște „societăți cu răspundere limitată”, niște „grupuri sau cluburi de interese”, și nu partide politice veritabile, care promovează anumite viziuni și interese naționale...). Fără îndoială că acestea sunt absolut incompatibile. În acest sens avea perfectă dreptate gânditorul german F.Nietzsche, care încă la sfârșitul secolului XIX acuza anume ideologiile particulariste (naționalismul, socialismul, birocrăția, conservatorismul) de acea criză în care s-a pomenit Europa în acel secol și mai ales în secolul următor, al XX-lea, în care confruntarea ideologiilor și a sistemelor totalitariste bazate pe acestea (a național-socialismului sau fascismului și a internaționalismului proletar sau a comunismului) a adus Europa la acele tragedii și catastrofe uriașe de care n-a mai cunoscut istoria... Iată de ce susținem cu toată fermitatea teza că viitorul european al țării noastre, Republica Moldova, ca de altfel și a altora care tot au fost și mai sunt sub dominarea ideologiilor particulariste, este posibil doar dacă va fi înlăturat comunismul (cu toate ramificările și urmările acestuia) ca ideologie, politică, practică socială.

Vom trece acum să examinăm mai detaliat europenitatea Republicii Moldova din punctul de vedere al viitorului. Nu înainte însă de a aduce aici o afirmație care-i aparține ex-comisarului european pentru extindere Gunter Verheugen, expusă înainte de semnarea Planului de Acțiuni Republica Moldova - UE în timpul unei vizite la Chișinău. Referindu-se la situația republicii, accentuând că Uniunea Europeană vede Republica Moldova ca pe o țară cheie în realizarea procesului de extindere europeană și a politicii noii vecinătăți, remarcând experiența pozitivă acumulată de țara noastră în cadrul Pactului de Stabilitate și participarea activă la diverse proiecte regionale, menționând că această colaborare prezintă un avantaj pentru procesul de integrare europeană a țării, comisarul declarase atunci: „Republica Moldova este o țară cu vocație europeană, este o parte a Europei și, deși se confruntă cu multe probleme, are totuși o perspectivă europeană credibilă” [18].

Am adus aceste spuse ale înaltului demnitar european pentru că, să recunoaștem, ne-ar place să le auzim și am vrea să credem ca așa ar fi putut și fi. Dincolo însă de amabilitatea diplomatică și de avansurile acordate nu putem să facem abstracție de situația din țară, situație care este reflectată și în fraza comisarului luată în virgule – „deși se confruntă cu multe probleme”... Situația era atunci și rămâne tristă și azi, după atâția ani trecuți și atâtea planuri și posibilități ratate (inclusiv cele legate de Planul de Acțiuni Republica Moldova - UE, Acordul de Asociere), la mai multe capitole – al democrației, justiției, drepturilor omului, dezvoltării sociale ș.a.m.d. Erau voci și păreri de tipul că chiar „trăim într-o țară luată în ghilimele... Și legată strâns, de mâini și de picioare, cu „lanțuri mafiotice”. Acesta-i tristul adevăr, afirmă susținătorii acestor păreri, restul e circ, spectacol pentru proști” [19]. Nu am avea intenția și dorința de a dramatiza lucrurile, de a cade în asemenea extreme din mai multe motive. Viața, necătând la toate, oricum continuă. Societatea, cu greu, cu probleme, dar există,

se dezvoltă și, după spusele, declarațiile guvernanților, chiar a reușit să se stabilizeze situația social-politică, să se înregistreze o creștere economică... Adevărul este însă că în realitate probleme avem mult mai multe decât se recunoaște oficial, despre care se discută în societate și despre care vom mai vorbi. Așa că la întrebarea „În ce fel de țară trăim?”, dacă trăim într-o țară europeană sau nu, vom fi nevoiți, după analiza celor negative și pozitive ce se întâmplă în societate, să ajungem la concluzia că trăim de fapt într-o țară care se zbate între trecut, prezent, viitor, între probleme și speranțe, între Vest și Est, între UE și CSI, iar acum și așa-zisa Uniune Eurasiatică, iar mai nou acum între așa-zisele „pro-Europa” și “pro-Moldova”...

Unele probleme comune actuale moldo-românești de integrare culturală europeană

În condițiile actuale ale Republicii Moldova și în situația în care ne aflăm, când, pe de o parte, Uniunea Europeană a stopat finanțările pentru noi, pe de altă parte, actuala guvernare a anunțat o așa-zisa „a patra cale”, o orientare politică „pro-Moldova”, care înseamnă de fapt promovarea unei politici non-integrare europeană pe interior și stoparea relațiilor cu Uniunea Europeană pe exterior, sigur că poate n-ar avea rost să discutăm despre anumite probleme ce țin de integrare europeană, inclusiv și sub aspectul celor ce țin de cultură. Totuși, am vrea să credem că actuala retorică și orientare sunt temporare, că noi, Republica Moldova, vom reveni pe calea firească a integrării europene, inclusiv pe calea dezvoltării în continuare și a relațiilor moldo-comunitare, și a acelor moldo-românești de integrare culturală europeană. De altfel, trebuie aici să menționăm că nici în actuala conjunctură Uniunea Europeană n-a renunțat la Moldova. Necă-tând la toate ce se întâmplă, relațiile pe diferite planuri, mai ales cel al proiectelor concrete pentru cetățeni, al susținerii societății civile etc., continuă să se dezvolte, la fel cum continuă să se dezvolte și relațiile moldo-românești. Anume în acest context am vrea să atragem atenție la unele probleme comune de integrare europeană.

Dar mai întâi câteva aspecte mai generale la aceea ce am avea de făcut. Aceasta pentru că, reieșind din conceptul de Europa, din aceea ce este Europa, ce înseamnă a fi european, în ce constă europenitatea, identitatea europeană, inclusiv cea culturală, în ce constă specificul european, apartenența culturală europeană, urmează acum să evidențiem acele probleme, rezolvarea cărora este strict necesară pentru a putea vorbi real, practic, deci nu numai teoretic, de o apropiere cel puțin, de revenire la procesul de integrare și unificare europeană a Republicii Moldova.

Mai întâi, pentru că integrarea, unificarea europeană are mai multe dimensiuni – economice, politice, sociale, cultural-spirituale, juridice etc., evident că sunt necesare realizarea unui set întreg de măsuri în toate aceste domenii, mă-

suri care de fapt se conțin în prevederile Acordului de Asociere Republica Moldova - UE. Dar pentru că implementarea prevederilor Acordului de Asociere, așa cum arată evaluările, inclusiv cele realizate de Institutul pentru Politici și Reforme Europene, lasă de dorit la mai multe capitole [20; 21], credem că aici ar fi vorba de anumite măsuri, schimbări sistemice, în acest sens fiind binevenit să se revină la ideea înaintată mai înainte de a elabora și a pune în aplicare un Program de acțiuni în vederea integrării europene a Republicii Moldova în noile condiții create după ratările din ultima perioadă legate și de Parteneriatul Estic, și de Acordul de Asociere, și de pierderea încrederii din partea instituțiilor europene etc., dar și de creșterea a forțelor și orientărilor unioniste în Republica Moldova.

Apoi, întrucât identitatea culturală europeană, potrivit mai multor puncte de vedere, se manifestă în valorile fundamentale ale individualismului (pozitiv, sănătos, rațional!), libertății umane (sub toate aspectele), cultului personalității umane, tendinței de realizare a acestora în practică, problema cea mai importantă în acest context ar fi să determinăm mai întâi în mod rațional, reflexiv, în ce măsură suntem gata, în ce măsură corespundem acestor rigori democratice, iar dacă încă nu corespundem sau corespundem parțial, în mică măsură, ce avem de făcut. Aici avem în vedere că libertatea umană, individualismul, cultul personalității umane, la fel cum și alte valori democratice nu se decretează pur și simplu, nu se formează și nu se implementează cum s-ar spune peste noapte sau prin anumite declarații sau decizii voluntariste. În acest sens sunt necesare eforturi consolidate a întregii societăți pentru formarea conștiinței, mentalității europene. Pe lângă aceasta, sunt necesare se vede că și anumite măsuri, acțiuni, menite să pregătească intrarea noastră în Europa. Întrebările precum „Care este imaginea noastră?”, „Ce fel de țară europeană suntem?”, „Cu ce mergem noi în Europa?” rămân și astăzi actuale ca și atunci când începeam calea noastră europeană. Nu credem că putem merge în Europa doar cu strugurii și vinul nostru, așa cum eram odinioară tratați și reprezentați ca „un strugure pe harta Uniunii”... Da, este adevărat că, așa cum scria încă Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei”, citat de „Moldova Suverană” într-un material intitulat sugestiv „Europa vine spre noi. Cu traseul turistic internațional „Drumul vinului” și bani” [26], „din toate vinurile Europei, fără să facem excepție și vinului de Tocai”, al nostru este „CEL MAI DE VIȚĂ ȘI MAI GUSTOS VIN”, care atrage negustori de departe: „ruși, polonezi, cazaci, transilvăneni, chiar și unguri, încât o mare cantitate de vin este dusă în patriile acestor negustori”. Poate este așa cum scria marele nostru cărturar. Dar să ajungem a fi țara cu unul din cele mai înalte nivele de consum de alcool și cu o cea mai mare și mai fastuoasă sărbătoare națională – cea a vinului, cu aceasta să ne mândrim? Sau să ne mândrim cu Chișinăul nostru, capitala unui stat care se vrea în Europa în care e o „sărăcie-lucie”, în care “mizeria se adâncește, dar, paradoxal, dorul de distracții sporește în progresie

geometrică. Țara cea mai săracă din Europa are pofta de plăceri cea mai mare de pe continent” [25, p.13]. Actualii guvernanți declară că deja, chipurile, nu mai suntem cea mai săracă țară din Europa, dar realitatea e alta, nu prea s-a schimbat de la comuniști încoace, sau dacă s-a și schimbat, atunci destul de puțin pentru cetățeni sau în general schimbările nu sunt spre bine. Și la orașe, dar mai ales și la sate situația continuă să rămână destul de tristă. Despre ce fel de țară europeană avem, ce fel de valori împărtășim, ce tablou prezintă viața din satele noastre scria acum ceva ani destul de exact într-un editorial din „Timpul” ziaristul Nicolae Roibu: „Satele noastre devin, în ultimul timp, tot mai pustii. Gospodării lăsate în voia sorții, țărani măcinați de nevoi, copii îmbrăcați la second hand, bărbați și femei turmentați de draga dimineață, îmbătrâniți înainte de vreme, învățători cu sapa în mână, care de mult n-au mai răsfoit o carte – acesta este tabloul general al vieții de la țară. „Luminițele”, librăriile de altădată, au fost transformate în baruri și cafenele, Casele de cultură – în depozite sau unități comerciale, cu rafturi ce gem de atâtea băuturi alcoolice, iar grădinițele – în crâșme și discotecii. Învățătorul s-a îndepărtat de școală, țăranul – de pământ, cititorul – de bibliotecă, creștinii – de biserică, preoții – de Dumnezeu, soțul sau soția – de familie, copiii – de părinți și părinții – de copii... Pustiirea este cartea de vizită a satelor noastre, unde valorile general-umane au fost inversate, pe prim plan, în această luptă pentru existență, fiind pus banul. Despre bani, despre valută vorbește și copilul și maturul, și preotul și învățătorul, și bătrânul cu pensie comunistă, care abia de-i ajunge să plătească pentru chibrituri, sare și săpun. Pământul în paragină, livezi și vii distruse, copaci ciunțiți pe marginea șoselei, păduri tăiate de mâna nemiloasă a săteanului nevoiaș - toate acestea, anunțând, într-un fel, sfârșitul vetrei pe care, se zice, s-a născut veșnicia” [24, p.32]. Această situație, stare de lucruri dramatică rămâne a fi și azi prezentă: sate aproape goale, în care au mai rămas bătrânii care nu mai au unde se duce, oamenii, mai ales tineretul, continuă să părăsească această țară, cei rămași fiind tot mai disperați și tot mai neîncredători în ziua de mâine. Se mai anunță în ultima perioadă luarea anumitor măsuri, se mai fac anumite promisiuni, dar situația radical nu se schimbă.

În aceste condiții credem că o cale mai sigură, mai eficientă și mai rapidă de rezolvare a multor probleme care le avem ar fi integrarea și unificarea românească ca parte componentă și absolut necesară a integrării și unificării europene. Pentru că nu putem la modul serios să vorbim de integrare și unificare europeană și să ocolim problema integrării și unificării românești. În acest sens sigur că ar fi strict necesar elaborarea și punerea în aplicare a programelor concrete de integrare românească pe diferite aspecte, în primul rând pe plan economic, social, umanitar etc. În plan cultural ar fi necesar să se pună accent pe astfel de aspecte și probleme ce țin inclusiv de crearea unui spațiu comun al educației, cunoașterii, cercetării; aspecte ce țin de transferurile de cunoștințe, competențe,

experiență în integrare europeană, de negocieri în procesele de asociere, preaderare, aderare la Uniunea Europeană, post-aderare etc.; cooperarea în domeniul dezvoltării studiilor europene, a studiilor de integrare europeană. Activitățile în aceste domenii, realizarea proiectelor și programelor comune vor aduce la apropierea unificării pe sectoare concrete, ceea ce poate contribui la creșterea forțelor unioniste și la grăbirea luării deciziilor politice de unificare românească.

Bibliografie

1. Marga A. Filosofia unificării europene. - Cluj-Napoca, Editura pentru Studii Europene, 2001.
2. Malița M. Zece mii de culturi, o singură civilizație. - București, 1998.
3. Europele din Europa. Secolul 20. Nr.10-12/1999, 1-3/2000. - București, 2000.
4. Duțu A. Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene. - București: Ed. ALL Educational, 1999.
5. Cândea V. Ștefan cel Mare și Sfânt în Europa timpului său. Republica Christiana. // Jurnal de Chișinău, 13 iulie 2004.
6. Vasilescu Gr. Cultură și spiritualitate românească de-a lungul secolelor. // Revista de filozofie și drept, nr.2, Chișinău, 1993.
7. Eșanu A., Eșanu V. Ștefan cel Mare și epoca sa. Privire generală. // Accente, 12 februarie 2004.
8. "Moldova Suverană", 28 octombrie 2003.
9. Tănase C. Fanarioții. // „Timpul”, 2 aprilie 2004.
10. Moșneaga V., Rusnac Gh. Republica Moldova: 10 ani pe calea democrației și independenței. // Republica Moldova la începutul mileniului III: realități și perspective. - Chișinău, 2001.
11. Diacon M., Juc V., Constantinov V. Uniunea Europeană: istorie și actualitate. - Chișinău, 2016.
12. Moraru V. (Coord.). Europeanizarea: fațetele procesului. - Chișinău, 2013.
13. Bocancea S., Carp R. (Coord.) Calea europeană a Republicii Moldova. - Iași: Adenium, 2016.
14. "Timpul de dimineată", 25 februarie 2005.
15. Declarația și spiritul de la Snagov: consens, solidaritate, strategie pentru România, <https://taranista.wordpress.com/tag/declaratia-de-la-snagov/>
16. Negru N. Va urca Republica Moldova în același vagon cu România? // Moldova azi. Țara ta pe internet, <http://www.azi.md/coment?ID=29308>, accesat 31.05.2004.
17. Vasilescu Gr. Filosofia unificării europene și „politică moldovenească de integrare”. // Societatea contemporană și integrarea economic europeană. - Chișinău, 2004.

18. Republica Moldova este o țară cu vocație europeană. // „Moldova Suverană”, 5 decembrie 2003.
19. “Țara dintre ghilimele”. // “Timpul”, 12 martie 2004.
20. Groza Iu., Rusu Iu. Raport de monitorizare – Participarea Republicii Moldova în cadrul Parteneriatului Estic. Bilanțul anului 2018-2020 de livrabile PaE către anul 2020. IPRE, 2018;
21. Groza Iu., Rusu Iu., Ghilețchi S., Platon M., Băluțel A. Al III-lea Raport Alternativ privind implementarea Acordului de Asociere cu UE (Semestrul I 2018). IPRE, 2018.
22. “Cine sunt moșii? Răspunsul scriitorului Ioan Slavici”, https://adevarul.ro/locale/alba-iulia/cine-motiii-ioan-slavici-ofera-raspuns-cea-mai-nobila-parte-poporului-roman-1_54eaecb0448e03c0fde53b44/index.html
23. Chirtoacă D. Pentru o perspectivă reală a integrării europene, <http://www.pca.md/news/762>, accesat 02.04.2006
24. Roibu N. De ce avem nevoie de “moșieri. // „Timpul”, 7 mai 2004, nr.8
25. „Chișinău, Orașul-Soare”. // „Democrația”, 16 aprilie 2002
26. “Moldova Suverană”, 19 februarie 2003

30.01.2019